

Vagn Greve

Træk af kolonistrafferetten i komparativ belysning

Jurist-og Økonomforbundets Forlag, 2012 (181 sider)

Människan måste i en mängd hänseenden strukturera och sortera sin verklighet. Om vi inte skulle göra det – och i stället varje dag möta allt som vore det första gången – så skulle vi drunkna i intryck. Ett av de områden där vi i sådant hänseende utvecklats både stor »talang« och stor begivenhet är skiktning, sortering och värdering av *människor* efter kriterier som hudfärg, »kultur«, kön och klass. Och, har tanken ofta varit, eftersom människor i detta slags hänseenden ju *är* olika skall de också på varierande sätt *behandlas som* olika: ibland genom olika men likvärdig behandling, men oftare på så sätt att vissa behandlas sämre, som mindre värda än andra.

Ur ett sådant perspektiv är det fascinerande att se tillbaka exempelvis på dokument som åtminstone i vissa hänseenden brukar framhållas som milstolpar i utvecklingen mot lika respekt för alla, lika behandling av alla, och så vidare. Den franska revolutionens deklaration av år 1789 är intressant, liksom den samtida amerikanska deklaration enligt vilken »all men are created equal«. Man var i bägge dessa deklarationer – milt uttryckt – selektiv i likhetssträvandena. I Frankrike dröjde det, vid sidan av friheten, jämlikheten och broderskapet, till 1946 innan kvinnor fick rösträtt. De »alla män« (inga kvinnor) som refererades till i den amerikanska deklarationen inkluderade inte svarta (de sågs vid tiden som 3/5 människor och 2/5 boskap, och ansågs inte fullt ut böra räknas till människosläktet).

Den som utdefinierats som »den andre« har vi alltså ofta menat oss kunna behandla sämre än om den varit en av oss. Sådant kan inträffa när den andre av någon anledning (exempelvis som invandrare) kommer till »vår« hemmaplan. Det kan också inträffa – och har i hög grad inträffat – när »vi« beger oss till vad som är (eller borde vara) »den andres« hemmaplan.

Det är den senare typen av möten som hamnar i fokus i Vagn Greves bok, främst ur straffrättsliga men även ur mer allmänna perspektiv. Boken handlar om kolonialism i allmänhet och dansk (dansk-norsk) sådan i synnerhet. Den dansk-norska kolonialiseringen hörde inte till de mest omfattande (även om den var större än t.ex. Sveriges), men var i tid utdragen och omfattade ändå ett antal platser: å ena sidan de tropiska kolonierna (på flera platser i Asien, Afrika och Västindien), å andra sidan Grönland. I boken vävs skickligt samman skilda aspekter av kolonialiseringen, alla högst intressanta men också intressanta på högst olika

sätt: mer lag- och straffrättstekniska frågor (vilken lag skall gälla på den nya platsen, skall olika lagar gälla för koloniatör respektive koloniserad, och så vidare) behandlas jämte frågor om materiellt innehåll i lagarna och insprängda redogörelser för dätida och nutida betraktares tankar rörande vad som utspelade sig. Redan här skall sägas att boken är en mycket bra läsoplevelse, präglad av vad som får sägas vara karaktäristiska kännetecken hos Vagn Greves författarskap: rikt källmaterial, tämligen bred kunskap, driven framställning, spetsiga (ofta skarpa, inte sällan ironiska) formuleringar. På just ett sådant sätt ifrågasätts i boken effektivt den i Danmark förekommande uppfattningen att de danska koloniatörerna i tropikerna agerade bättre mot de koloniserade än vad många (eller i vart fall en del) andra kolonialnationer gjorde.

Boken innehåller tre delar. I en *första* del ges en allmän, mycket upplysande översikt över strukturen hos koloniväsendet och kolonistraffrätten i stort. Drivkrafterna var främst ekonomiska – man såg »et tag selv-bord ... derude på den anden side af verdenshavene« (s. 9) – även om andra motiv kanske emellanåt i stället framhölls (behovet av att frälsa infödingarna, behovet av att hjälpa dessa underlägsna att hålla ordning och fred, och så vidare; så citerar Greve bland annat (s. 46) en tysk författare enligt vilken utgångspunkten för koloniadministrationen var att »[die] Eingeborenen sind Kinder – sie müssen erzogen werden durch Verbote und Strafen«).

Merparten av delen upptas av en redogörelse för hur tre kolonialmakter – Storbritannien, Frankrike och Tyskland – tänkte och agerade i fråga om straffrättslig lagstiftning på den nya platsen. Redogörelsen ger vid handen att åsikterna varierade mellan nämnda länder exempelvis rörande huruvida moderlandets lag borde anses vara gällande också i det nya landet, och i så fall för vilka grupper av personer (bara för koloniatörerna, på så sätt att moderlandets lag följde med dem också när de åkte utomlands, eller för såväl koloniatörer som koloniserade). De tre nämnda länderna skilde sig också åt i fråga om vad som betraktades som slutmålet i fråga om de egna kolonierna: ett land såg i förlängningen att kolonierna skulle bli självständiga igen, ett annat såg dem assimileras (alltså bli en del av det koloniserande landet), ett tredje såg en fortsatt existens som kolonier (s. 50).

I en *andra* del behandlas de dansk-norska »trophekoloniene« (kolonierna i tropikerna). Greve noterar, apropå strax ovan, att ingen av de ambitioner rörande slutmål för kolonierna som sågs hos Storbritannien, Frankrike och Tyskland fanns i relation till de dansk-norska kolonierna: »Der blev ikke gjort nogen indsats for – som i det britiske rige – at udvikle koloniene til selvstændighed. Det var ikke noget ønske om integration som i det franske. Og, i modsætning til det

tyske var det eneste mål at slippe af med dem, så snart det blev klart, at de gav underskud« (s 108 f.)

Delen inleds med en mer allmän redogörelse för de olika specifika kolonierna, liksom för vissa statsrättsliga aspekter. Därefter – i merparten av delen – behandlas hur straffrätten i de dansk-norska kolonierna gestaltade sig och begrundades, redogörelsen sorterad *dels* efter de olika aktuella persongrupperna (dansk-norska medborgare, andra européer, infödda och slavar), *dels* – inom ramen för persongrupperna – efter respektive plats och tid. Sorteringen var långtgående, även om den inte alltid fick till resultat att »den andre« straffades/behandlades värre än den dansk-norske medborgaren (så i det slavreglemente, berört hos Greve på s. 96 ff, enligt vilket den neger-slav som utövat trolldomskonst straffades med en »stor Lussing«, medan Danske Lov i stället upptog »levendis at kastas paa Ilden og opbrændis« respektive straffarbete på livstid; just trolldomsbrott var dock det enda i aktuellt slavreglemente för vilket straffet var mildare än i Danske Lov). Greves framställning innehåller i dessa delar ett antal korta rättsfallsreferat och annars citat från tiden, vilka ger ytterligare märke åt framställningen:

»En prostitueret kvinde var blevet snydt for sin betaling af kunden. Hun brød ind hos manden og stjal som kompensation en skildpadde til en værdi af 2 rd. Hun blev idømt 8 års tugthus, som hun kom til at afsone ...« (s.80).

»Fra kl 6 til 9 om morgenen har han besøg af indfødte, der kommer med klager over hinanden. I almindelighed afgøres sagerne med prygl, som han lader dele ud til begge parter« (s. 93).

I en *tredje* del, slutligen, behandlas kolonialiseringen av Grönland (liksom även tiden efter 1953, då kolonialiseringen upphörde genom att Grönland blev en del av Danmark; sedan 1979 är Grönland självstyrande). Också i redogörelsen för Grönland, vilken omfångsmässigt är lika lång som redogörelserna för de andra dansk-norska kolonierna tillsammans, följs i huvudsak formen från den föregående delen. I den tredje delen är (bland mycket annat) intressant att notera, att koloniserarnas bemötande av grönlänningarna tycks ha präglats av ett betydligt större mått av respekt än vad som var fallet i de tropiska kolonierna. På Grönland fanns, verkar det, i högre (om än fortsatt relativt liten) utsträckning förutsättningar för ett ömsesidigt möte med denne »andre«, inte alls lika mycket »annan« som de koloniserade i de tropiska kolonierna. Grönlänningarna straffades, enligt den reglering som gällde dem, betydligt mildare än de infödda i de andra kolonierna, och många gånger straffades grönlänningarna också mildare än vad motsvarande brott begånget av en dansk i Danmark (eller på Grönland) hade renderat.

En dåtida besökare noterade att grönlänningarna kunde förskräckas över hur omänskligt danskarna var kapabla att agera: »Naar de har seet vore liiderlige (c: lastefulde, slette) Matrosser at kives og slaes, have de holt Sligt at være umenneskeligt og sagt: de holde hinanden ikke for Mennisker. Disligiste [c: på tilsvarende måde] om en af Officererne har slaaet sine underhavende, heeder det strax: han behandler sine Med-Mennisker som Hunde« (s. 117).

Som sagts redan inledningsvis bär Vagn Greves bok de högkvalitativa kännetecken som man har kommit att förvänta sig – närmast fordra – av hans publikationer. Boken rekommenderas till envar, inte minst till den som har intresse för frågor om straffrätt och makt. Den vore avgjort lämplig läsning för juridikstudenter.

Det man möjligen hade kunnat önska något mer av hade varit reflektioner kring varför skillnaderna mellan kolonialiseringen (och därvid den straffrättsliga hanteringen) av å ena sidan Grönlands infödda, å andra sidan de aktuella tropiska koloniernas, var så pass stora i både övergripande attityd och praktisk hantering. Även om Grönland i geografiskt hänseende må vara närmare Danmark, har också inuiterna varit tämligen »andra« för danskarna. Varför gjordes en så förhållandevis kraftig skiktning, i grundläggande attityd, mellan dessa olika »andra«?

En reflektion i sammanhanget är att också vid läsning av Vagn Greves bok det i framställningen finns en betydligt större närhet till delarna som rör Grönland. Där lever framställningen mer (eller ännu mer, skall rätteligen sägas) än vad som är fallet med redogörelsen för de tropiska kolonierna. Kanske är den närhet som där finns besläktad med den närhet som kolonisatörerna på något sätt hade på Grönland, men saknade i de tropiska kolonierna, en närhet som förhindrade det slags delvis bestialiska behandling som de koloniserade utsattes för i de tropiska kolonierna?

Af Claes Lernestedt